

Станіслав Сухачов

Житомирський державний університет імені Івана Франка

**ПРАЦЮЮЧИЙ ВЛАСНИК ЯК ФУНДАМЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ
ТРУДОВИХ ВІДНОСИН**

У статті аналізуються передумови формування соціального механізму функціонування трудових відносин у процесі становлення й розвитку в Україні цивілізованого ринку, громадянських структур, особливе місце серед яких посідає інститут приватної власності.

Стратегічним напрямком розвитку сучасного українського суспільства є повсюдне утвердження широкого прошарку працюючих власників як умови формування середнього класу, зміцнення позицій національного капіталу та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг. Магістральним шляхом утілення в практику ринкових перетворень цього вкрай важливого напрямку, подальшого розвитку громадянських структур українського суспільства, в основі яких лежить якраз інститут приватної власності, її святенність та недоторканність, виступає повсюдне утворення широкого кола виробничих структур малого та середнього бізнесу в процесі здійснення приватизації як об'єктивної умови стимулювання населення до набуття приватної власності, формування небайдужого, відповідального, особистісного ставлення до праці.

Як переконливо свідчить досвід попередніх років, саме на шляху становлення середнього класу і формування потужного прошарку працюючих власників зроблено чимало помилок, які нині істотно пригальмовують процес входження українського суспільства в складну структуру цивілізованих, а не гендлярських ринкових відносин. Сертифікатна приватизація, яка передбачала насамперед повсюдне створення й утвердження у всіх галузях матеріального і духовного виробництва реальних власників із зацікавленням, господарницьким ставленням до праці, цілковито не досягла своєї кінцевої мети, що не може не ускладнювати процес переходу українського суспільства від радянського соціалізму, який не витримав випробування часом, до ринку правової, соціальної держави.

Слід наголосити, що аналіз питання працюючого власника тісно пов'язаний із проблемою творчого ставлення до праці, яка знайшла своє висвітлення в соціально-філософській літературі [1].

Досліджуючи питання працюючого власника як фундаменту функціонування соціального механізму трудових відносин, слід особливо

наголосити: "аналіз еволюції соціально-трудової сфери в Україні свідчить, що Україна завжди демонструвала високу соціально-економічну і політичну зрілість, підвалини якої формувались на ініціативності її громадян, на їх умінні створювати матеріальні й духовні цінності через різні форми мотивованої праці та приватної власності. Пересічний українець завжди був господарем, який і тепер тяжіє до приватної власності, до підприємництва" [2, с. 17].

Ось чому основним завданням цієї статті є аналіз практично не дослідженого в соціальній філософії питання про працюючого власника як фундаменту функціонування соціального механізму трудових відносин. Водночас, досліджуючи питання працюючого власника як фундаменту функціонування соціального механізму трудових відносин, слід відзначити, що "в сучасному світі реальна економіка, яка виробляє реальні товари і послуги, стає не вигідною [3, с. 2], оскільки набагато більшу прибутковість забезпечують скажімо, операції з цінними паперами, грою на різниці валютних курсів тощо. Але в цій сфері "перші ролі" належать не стільки працюючим власникам, скільки олігархам, банкірам, чиновникам.

Крім того, сьогодні в постсоціалістичних країнах особливий науковий інтерес викликає недостатньо досліджене питання розподілу знову створеної вартості у сфері матеріального виробництва і доданої вартості у галузях нематеріального виробництва залежно від економічної реалізації суб'єктами трудових відносин права власності на свій капітал. "У цих взаєминах, – слушно наголошує Т. Кір'ян, – власникам людського капіталу (найманим працівникам та найманим підприємцям) належить право на трудовий дохід у вигляді не тільки заробітної плати, але й частки знову створеної вартості або доданої вартості. Але таке право роботодавцями досі ігнорується" [4, с. 3].

Більш ніж зрозуміло, що ігнорування роботодавцями такого вкрай важливого права значно гальмує процес набуття власності з боку працюючих, а отже, і формування потужного прошарку працюючих власників як умови функціонування соціального механізму трудових відносин, важливим елементом якого виступає саме мотивація до праці. Отже, з одного боку, в сучасному українському соціумі становлення потужного прошарку працюючих власників гальмується тим, що роботодавцями ігнорується право працівника на частку знову створеної вартості або доданої вартості, а з другого, через украй низький рівень заробітної плати в Україні немає самої високої мотивації до праці з боку працюючих. Крім того, вкрай низький рівень офіційної заробітної плати вже стоїть на заваді економічного розвитку країни. Про який рівень мотивації до праці в сучасному українському суспільстві може йтися, якщо за даними МОП середня заробітна плата в країні становить 213 доларів США, що значно менше, ніж у Білорусі (395 доларів) і навіть у

Китаї з його надмірно дешевою робочою силою (356 доларів). З іншими країнами нас годі й порівнювати. У Польщі середній розмір заробітної плати – 929 доларів, у Словенії – 965, у Чехії – 1100 тощо [5, с. 13].

У цьому плані слід враховувати дані ООН, згідно з якими за заробітної плати менше 3 доларів США за годину мотивація до праці відсутня [6, с. 16].

Ось чому всі розмови про те, що Україна є європейською державою, багато в чому виглядають благими намірами при тому мізерному рівні заробітної плати та вкрай низької мотивації праці з боку працюючих. Більше того, не ринкові, а швидше гендлярські трудові відносини сучасного українського суспільства унеможливають європейські прагнення українського народу.

Водночас заслугоує на увагу думка вчених про необхідність, як легітимізації соціальних відносин, з одного боку, так і легалізації трудових відносин сучасного українського соціуму, з іншого, поза якими всі положення про європейський вибір українського суспільства не є переконливими. Відомо, що на сьогодні шлях України до ЄС істотно пригальмовують тіньова економіка, корупція, бідність широких верств населення, насамперед працюючих, що спричинилося до шаленого майнового розшарування населення, якого не знають сучасні європейські країни, оскільки доходи 10 відсотків найзаможніших громадян України перевищують доходи 10 відсотків найменш забезпечених верств майже в 50 разів [7, с. 36].

Ця обставина унеможливує повсюдне утвердження соціального капіталу сучасного українського суспільства, поза яким проблематичною є побудова соціальної держави та формування громадянських структур соціуму, оскільки "в основі соціального капіталу,— не без підстав зазначає О. Грішнова,— лежить концепт довіри,— феномен, що сприяє впорядкуванню соціального життя, легітимації соціальних відносин" [8, с. 283].

Зрозуміло, що без легітимації соціальних відносин, яка передбачає насамперед домінацію права над посадою, власності перед владою неможливо здійснити і легалізацію трудових відносин, яка відкриває реальну можливість практичній реалізації європейських прагнень сучасного українського суспільства.

У цьому плані заслугоує на увагу положення про те, що саме за рахунок "підвищення оплати праці, детінізації економіки, легалізації трудових відносин, розширення зайнятості" [9, с. 7] є можливість істотно поповнити надходження до бюджету, насамперед у Пенсійний фонд. Ось чому легалізація трудових відносин багато в чому можлива лише при умові, коли в суспільстві нова влада виробить реальні шляхи детінізації економіки, яка набула загрозливих обсягів і унеможливує утвердження в Україні потужного прошарку працюючих власників як гаранта

європейського вибору сучасного українського соціуму. Про загрозливі масштаби тіньової економіки свідчить те, що "до 55 % зарплат перебуває в тіні. З 21 мільйона громадян, які працюють, 10 мільйонів сплачують 90 % внесків у Пенсійний фонд (здебільшого це держслужбовці та працівники державних підприємств), решта (11 мільйонів) вносять лише 10 % платежів" [10, с. 28].

Зрозуміло, що самими репресивними заходами з боку держави виграти бій із "тінню" практично неможливо, оскільки для остаточної перемоги потрібна зміна свідомості мільйонів пересічних українців, які, віками перебуваючи в системі тоталітарних режимів, вважали за "норму" давати та брати хабарі, зазіхати на чужу власність, ухилятися від оподаткування. Нині в європейських країнах, які є для нас зразком соціально-економічного, політичного, духовного розвитку, несплата податків прирівнюється на рівні масової свідомості та держави до таких тяжких кримінальних злочинів, як убивство або зґвалтування. Натомість в Україні мільйони громадян поставлені в такі скрутні економічні умови, коли вони вимушені масово ухилятися від оподаткування.

І саме від практичного, європейського, вирішення цієї вкрай складної соціально-економічної, політичної, духовної проблеми багато в чому залежить детінізація трудових відносин та повсюдне утвердження потужного прошарку працюючих власників як умови формування громадянських структур сучасного українського суспільства, у якому домінують не посада, а право, не влада, а власність, яка є священною та недоторканою. Як у цьому випадку не згадати слова відомого державного діяча С. Вітте: "Горе країні, яка не виховала у свого народу повагу до закону і власності" [11, с. 145–146].

Відомо, що саме працею особистість визначає свій добробут, створює матеріальні та духовні цінності, якими вона володіє як власник, а тому власність усвідомлюється як результат власної праці працюючого. Таким чином працюючий власник – "володар своєї особистості", "господар своїх дій і своєї праці", він у самому "собі втілює основу власності" [12, с. 28], яка дає змогу оптимально інтегрувати економічну ефективність та соціальну справедливість.

У свою чергу оптимальним шляхом інтеграції економічної ефективності та соціальної справедливості виступає соціальне партнерство, оскільки його повсюдний розвиток є суттєвим чинником закономірного процесу зміцнення соціального спрямування ринкової економіки та її подальшої соціалізації. Саме в таких умовах, у яких конче зацікавлений працюючий власник, існує висока ймовірність визначення певного балансу інтересів людей праці та роботодавців на ґрунті компромісу, співпраці та соціальної злагоди. Причому насправді ринкові, а не гендлярські трудові відносини визначаються тим, що баланс інтересів

сторін соціального партнерства утверджується на основі переговорного процесу, результатом якого є відповідні домовленості щодо умов праці, її оплати, соціальних гарантій та ролі працівників у діяльності відповідних підприємств та організацій.

Окрім того, такі прозорі європейські трудові відносини відкидають, як зазначено вище, тіньову економіку, яка унеможлиблює високий соціальний статус людини праці, для якої притаманна саме потреба у власності. Слід особливо підкреслити, що потреба у власності має свою специфіку, яка полягає в тому, що люди по-різному у своїх потребах усвідомлюють зміст потреби у власності, оскільки вона дає не лише добробут, повагу та авторитет, а й передбачає високий рівень відповідальності, вимагає від власника наявності таких рис, як ощадливість та пунктуальність, витривалість у праці, уміння самоорганізовуватися, долати труднощі та перешкоди. Не секрет, що користуватися результатами власності – грошима, славою, багатством – вміють практично всі, а от уміння примножити власність, зберегти її в конкурентному середовищі, врешті-решт, не втратити, не пустити власність за вітром, мають люди відповідальні, обов'язкові, творчі, які саме своє приватне життя підпорядковують питанням збереження та збільшення приватної власності, яка, як естафета, передається у спадок від покоління до покоління. Ось чому "приватна власність,— як справедливо зауважує М. Максютя,— у її генетичних початках засвідчує, що й життя людини в цілому, оскільки воно є "простором" розгортання, прояву можливостей, потреб, мрій, прагнень, ідеалів, не може не бути життям приватним. Воно "занурене" в атмосферу приватної власності"[13, с. 92].

Водночас, аналізуючи сутність приватної власності як умови самореалізації особистості, не можна не бачити нових тенденцій у розвитку трудових відносин у контексті викликів сучасної глобалізованої епохи. По-перше, якщо в умовах індустріального суспільства соціальне визначається економічним, то сьогодні досить переконливою виступає неадекватність цієї взаємозалежності. "У постіндустріальному суспільстві,— справедливо наголошує А. Гальчинський,— економічна і соціальна сфери фактично помінялись місцями. Економіка сама по собі стала безпосередньою складовою соціальної сфери, яка не лише поглинає її результативну основу, а й визначає частину енергетичного потенціалу, її ресурсну базу, межі зростання і розвитку" [14, с. 10]. Якщо в умовах постіндустріального суспільства соціальна сфера детермінує межі зростання і розвитку економіки, то ця обставина є дійсністю в тому, що саме працюючий власник, як представник не соціальних низів, а середнього класу, конче зацікавлений у сталому розвитку суспільства, яке не знає аномальної майнової диференціації і в якому панує не верховенство сили, а верховенство закону, насамперед у сфері майнових відносин.

По-друге, аналізуючи питання працюючого власника як фундаменту функціонування соціального механізму трудових відносин, необхідно підкреслити, що в умовах глобалізованого соціуму "нова структура та ієрархія факторів виробництва, зміни в системі відносин власності будуть підривати традиційні засади найманої праці. Об'єктивною реальністю має стати формування відносин, якісні характеристики яких обумовлюються співволодінням і партнерством" [15, с. 10]. Саме працюючий власник сприяє формуванню прозорих, європейських трудових відносин, які передбачають утвердження між працюючими взаємин співволодіння і партнерства, поза якими втрачають сенс усі ринкові реформи в сучасному українському суспільстві.

Отже, питання працюючого власника як фундаменту функціонування соціального механізму трудових відносин містить у собі значний соціально-філософський практичний зміст, всебічний аналіз якого сприяє здійсненню подальших наукових розвідок відносно шляхів, темпів, напрямків утвердження в Україні постіндустріального суспільства, яке передбачає принципово новий статус людини праці, для якої остання має самостійну цінність та використання якої сприяє розкриттю творчих сил працюючих, їхніх талантів, нахилів та уподобань.

Список використаних джерел та літератури

1. Пилипенко В. Социальная регуляция трудового поведения (социологический анализ) / В. Пилипенко.— К. : Наук. думка.— 1993.—125 с.
2. Супоницкая И. Успех и удача: отношение к труду в американском и российском обществе / И. Супоницкая // Вопросы философии.— 2003.— № 5.— С. 44–56.
3. Дрожанова О. Ціннісно-мотиваційні чинники ставлення до праці робітників промислових підприємств / О. Дрожанова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг— 2007.— № 4.— С. 83–98.
4. Suchaczow S. Stosunek do pracy jako kryterium skuteczności procesów transformacyjnych w Polsce i na Ukrainie / Stanislaw Suchaczow // Syndrom prawia i papugi. 20 lat transformacji ustrojowej Polski / red. nauk. Marek Sokolowski / wyd. Adam Marszalek.— Toruń.— 2010.— S. 109–122.
5. Кір'ян В. Перспективні напрями соціального розвитку та механізм їх реалізації в Україні / В. Кір'ян // Україна : Аспекти праці.— 2011.— № 4 С. 13–18.
6. Железний Р. Про причини, наслідки та... надію / Р. Железний // Католицький вісник.— 2011.— 27 листопада.— С. 2.
7. Кір'ян Т. Трудовий дохід як форма інвестиції у людський капітал (методологічний аспект) / Т. Кір'ян // Україна : Аспекти праці.— 2013.— № 3.— С. 3–9.
8. Інформація до роздумів // Голос України.— 2013.— 31 травня.— С. 13.
9. Кір'ян В. Перспективні напрями соціального розвитку та механізми їх реалізації в Україні / В. Кір'ян // Україна : Аспекти праці.— 2011.— № 4 С. 13–18.

10. Поташний Ю. Бідні українці / Ю. Поташний // Віче.— 2010.— № 11.— С. 36–37.
11. Грішнова О. А. Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова.— К. : КНЕУ.— 2006.—308 с.
12. Кулик Ю. "Пенсійному забезпеченню – справедливість і гідний рівень". На запитання кореспондента відповідає голова Федерації профспілок України /Ю. Кулик // Голос України.— 2013.— 6 серпня.— С. 7.
13. Довбенко М. Бій із "тінню", або Що дасть податок на обмін валюти / М. Довбенко // Віче.— 2013.— № 3.— С. 28–29.
14. Robinson T. Rural Russia under the old regime. Bavelley.— 1932.— 342 p.
15. Локк Дж. О государственном правлении / Дж. Локк // Избр. филос. произведения: в 2 т. Т 2.— М. : Изд-во социально-экономической литературы.— 1960.— 532 с.
16. Максютя М. Питання власності в системі поглядів Дж. Локка: сучасні прочитання / М. Максютя //Філософсько-антропологічні студії '2001 : Спецвипуск.— К. : Стилос; Д.:РВВ ДНУ, 2001.— С. 88–93.
17. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення : курс лекцій / А. Гальчинський.— К. : АДФ – Україна, 2010.— 572 с.
18. Колот А. Розвиток науки про працю і соціально-трудові відносини та її роль у переформатизації та формуванні сучасного економічного мислення / А. Колот // Україна: аспекти праці.— 2012.— № 6.— С. 3–10.

Stanisław Suchaczow. Pracujący właściciel jako podstawa funkcjonowania socjalnego mechanizmu stosunków pracowniczych

W artykule zostały przeanalizowane warunki działania socjalnych mechanizmów stosunków pracy wewnątrz procesów formowania i rozwoju cywilizowanego rynku na Ukrainie, a także organizacji społecznych, spośród których instytucja prywatnej własności posiada ważne miejsce.

Stanislav Sukhachov. The Working Owner as a Basis of the Social Mechanism of the Labour Relations Functioning

In the article the prerequisites of the social mechanism of the labour relations within the process of formation and development of civilized market in Ukraine as well as civil organizations among which the private property institution takes a prominent place are analyzed.